

ПРОГРАМСКИ ЗАДАТАК ЈАВНОГ ИД

ДОДАТАК 1:

Историјат Вазнесењске цркве

Постојећа црква је посвећења Вазнесењу Господњем, догађају који је у народу познат као Спасовдан. Грађена од пролећа 1861. до краја 1862. године, за владавине кнеза Михаила Обреновића.

Како се београдско насеље изван Шанца за време владавине кнеза Михаила Обреновића нагло ширило и урбанистички регулисало, у овом делу тадашње вароши постојала само мала палилулска Црква Светог Марка, која није могла да задовољи потребе. У овом делу вароши су тада грађене војне зграде, касарне и изграђена је Војна академија. Богослужбене потребе војске задовољавала је једна шатор - црква, али се то показало као недовољно и представљало је привремено решење.

Зато су се тадашње црквене и политичке власти сложиле да је за овај крај тадашњег српског Београда потребно саградити нову цркву. После незваничног договора са кнезом Михаилом, Митрополит Михаило Јовановић је поднео кнезу писмени предлог за подизање цркве у овом крају. Кнез Михаило је предлог усвојио и доставио га пуковнику Павлу Станишићу, управитељу Главне управе грађевина, да изради план за ову цркву, која је првенствено имала да служи потребама војске, па тек онда и потребама грађана. Пројекат за цркву израдили су Павле Станишић и Јован Ристић.

Предвиђено је да се црква гради на средини плаца, „како би се имало довољно места за обилазак око храма у дане кад то црква чини, а осим овога и због тога, да би имало места за упарађено војинство“.

Тада је преко Управе града Београда расписана лицитација за градњу цркве. На лицитацији је овај посао добио грађевинар Јосиф Шток за 5.000 цесарских дуката. Зидање је почело у пролеће 1861. године. Забележена су и имена извођача радова Фридриха Шлајснера и Ернеста Глајзнера. Кров на цркви покрио је плехом лимар Шустер са својим сином Францом, који му је тада као шегрт помагао у раду. Освећење темеља нове цркве извршио је митрополит Михаило уз саслужење неколико свештеника и ђакона, а у присуству кнеза, владе, војних и грађанских великодостојника и многобројног народа.

За две године црква је била саграђена. Грађевински радови су били завршени углавном до краја 1862, али је црква могла бити освећена тек 29. марта 1863, пошто је по завршетку иконостаса митрополит Михаило осветио цркву.

Архитектонска специфичност Вазнесењске цркве је што има пет купола, које су уске и високе (особина купола у Моравској школи), а на тамбурима који носе куполе, налазе се високи прозори. Звоник је засебна грађевина у непосредној близини храма. Црква је пројектована у духу романтизма, по угледу на поједине српске манастире, пре свега на Раваницу. Фасаде су усправно рашчлањене пиластарима, који су при врху повезани слепим луцима. Поља омеђена њима, у својим симетралама имају прозоре. Црква је првобитно споља била само омалтерисана. У обнови 1967, фасада је опточена вештачким каменом, тако да споља изгледа као да је и она зидана правилним тесаницима камена.

Балкански рат

Од историјских догађаја, треба напоменути следеће: „Из ове цркве 5. октобра 1912, праћен Божјим благословом, пође Његово Величанство краљ Петар I Карађорђевић у Балкански рат, који срећно и доврши и у овој цркви као победник заблагодари Богу на дарованој победи“, како пише на спомен плочи над западним црквеним вратима.

Први светски рат

На почетку првог светског рата (1914), кад су Аустријанци из монитора са Саве пуцали на Београд, ударила је једна граната у северни зид Вазнесењске цркве и зарила се изнад проповедаонице, али није експлодирала. Касније се показало да из лежишта у коме се налазила граната испада песак и да се мања граната, што је био знак да је почела да клизи. Зато је 1921, у присуству војних стручњака, извађена и однета.

Између два рата

Како у току рата није на цркви ништа рађено, иако су управо 1914. прављени планови за обнову цркве споља и изнутра, по ослобођењу су предузети кораци да се црква обнови. На првој седници управе после рата, одржаној 6. априла 1919, донета је таква одлука, јер је изгледало да је црква толико оштећена да са њеним обнављањем не би требало одуговлачити. Међутим, како су архитекти Коста Јовановић и Миливоје Смиљанић тврдили да црква може да чека на поправку и догодине, црквена управа је то усвојила и 14. маја 1920. „одлучила да се на цркви изврше нужне оправке на кубетима, на крову и олуцима, да се застакли“.

У току 1923. црква је оправљена, кров обојен, очишћени су крстови и обојени прозори на цркви и звонари. Поновна оправка кубета и крова, позлата крстова и оправка црквених зграда обављена је током 1931. године, а идуће године завршени су и неки ситнији радови у цркви. Генерална оправка цркве је трајала од Томине недеље све до јесени 1937. године.

Живопис је радио академски сликар Андреј Биценко, под стручним надзором нашег великог уметника Уроша Предића. Тада је иконостас Стеве Тодоровића очишћен, а дрвена орнаментика колористички освежена и, према потреби, позлаћена. Након тога је Вазнесењска црква већински добила свој данашњи изглед. Овако обновљену цркву осветио је 17. октобра 1937. митрополит загребачки Доситеј, који је после смрти патријарха Варнаве замењивао српског патријарха.

Други светски рат

Немачки бомбардери су 6. априла 1941. , без објаве рата, у рано недељно јутро, напали Београд. У очекивању Хитлерове агресије, војне власти су у црквеној порти ископале два склоништа, једно у цик-цак линији уз Гепратову улицу, а друго уз Улицу Краљице Наталије. Црквени летописац и очевидцац, прота Милован Михаиловић, овако описује то јутро:

„Била је недеља. Дан сунчан, ведар и топао. У цркви св. Вазнесењској се таман завршавало јутрење, које је служио као чредни прота Велимир Марковић са нашим протођаконом Веселином Васиљевићем и настало је бомбардовање. Формације немачких бомбардера долетеле су правцем од Земуна, дошле до Чукарице, па надлетале Београд сипајући своје смртоносне бомбе. У првом таласу овог немачког бомбардовања страдала је у 7,10 часова изјутра Црква Световазнесенска. Једна велика

авионска бомба од 1.500 кг са падобраном пала је баш у средину десног великог рова код цркве, експлодирала, направила огромну рупу у земљи, срушила оградни зид од цигала од улице Гепратове, поломила и изрила јеле и борове на том простору, затрпала и побила готово све који су се били затекли склоњени у овом рову. А ров је био испуњен светом, као и онај други мањи, који је куљао са железничке станице, из цркве, из околних зграда и са разних страна вароши, куљао избезумљено као река да се склони од бомбардовања или да побегне из града. И у онај други мањи ров пале су и експлодирале две бомбе, једна у средини уз сам бедем, а друга на отвору рова до степеница које воде из Милоша Великог улице, али без жртава, на срећу. И од ових експлозија поломљени су, ишчупани из земље и оборени јеле и борови у овом делу црквене порте, засађени још 1906. године, и преко свега таквог крша извлачили су се из овог мањег рова живи и рањени, бежећи избезумљени даље.

Од силног потреса изазваног експлозијом, од гвожђа, камења, земље и другог материјала који се сручио на цркву, црква се растресла, сва стакла на прозорима и вратима разбила су се, западна и јужна врата на цркви и улазни портал извалили су се и ицепали, кров, олуци и кубета оштетили; црква је препукла уздужно средином и попреко у своду; живопис је тешко оштећен; полијелеји су се љуљали за време експлозија правећи велики лук до свода; из иконостаса многе иконе су поиспадале и полومиле се, а стубићи на иконостасу избили се из лежишта; нека кандила на иконостасу покидала су се, поразбијала, па излила и зејтином оштетила неке иконе... За време бомбардовања у цркву се било склонило нешто света и сви су остали живи, а неке од њих озледило је само разбијено стакло са прозора.

Од овог бомбардовања настао је ужасан приказ у црквеној порти и цркви: крвава земља, камење и други материјал са искиданим парчадима људских тела засули су цркву и црквени кров и окитили још преостале старе кестене крај цркве.

После двадесетак дана, немачки војници су блокирали цео простор око црквене порте и довели наше заробљене војнике и Јевреје да ископају затрпане лешеве из ових ровова. Извадили су око 180 мртвих, полили их кречом, натоварили у камионе и одвезли на Ново гробље, где су их побацали у ископане ровове уврх гробља. Приликом вађења лешева видело се како су мајке држале децу приљубљену уз своје лице и тако гинуле, или се погушиле.

Пошто се бомбардовање поновило интензивно још неколико пута овог дана (6. априла) и продужено идућих дана, а Београђани бежали на све стране, варош је опустела без услова за живот. Тако су и остали преживели свештеници и црквењаци ове цркве избегли и почели се враћати појединачно тек после неколико дана. Први се вратио прота Влада Стаменковић и на Велики петак је служио некако у овој цркви у оном хаосу и запрепашћености. Потом су пристигли и остали свештеници, а и народ се полако враћао из бежаније и почео да долази к себи, те се и у цркви овој полако почела да обављају само недељна и празнична богослужења и остала чинодејства... Претходно су очишћени црква, порта и црквене канцеларије од разбијеног стакла са прозора, малтера и др.“

Вазнесењска црква данас

Вазнесењска црква је славска црква града Београда. Сваке године о Спасовдану, после Свете литургије, верници предвођени Патријархом српским и свештенством, иду у литији београдским улицама до зграде Патријаршије и назад, до Вазнесењске цркве.

Поводом четрдесетодневног парастоса жртвама страшног бомбардовања, црквена управа је одлучила да се сваке године на дан 6. априла одржава парастос недужним жртвама.

Ова трагична историја је повод изградње новог спомен-храма, како би се на прави начин одржало сећање на страдале.